

УДК 021.2:025.178]:027.54(477-25)

Тетяна Лога,
завідувач сектору наукової
організації та зберігання
фондів філії ДНПБ України
ім. В. О. Сухомлинського

Ірина Щочкіна,
завідувач сектору
науково-документного
забезпечення філії ДНПБ України
ім. В. О. Сухомлинського

Колекція "Нотні видання" з фонду Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського як інформаційно-освітній ресурс

Представлено історію створення колекції "Нотні видання" у фонді ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як інформаційно-освітнього ресурсу, розглянуто сучасне визначення поняття "нотне видання" та питання організації її забезпечення умов зберігання колекції, визначено її кількісний склад і зміст.

Ключові слова: колекція нотних видань, нотне видання, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Музика є одним із наймогутніших засобів виховання, що надає естетичного забарвлення духовному життю людини. На думку видатного педагога-гуманіста В. Сухомлинського, саме музика виступає першоосновою розвитку людини. Він писав: "Пізнання світу почуттів неможливе без розуміння і переживання музики, без глибокої духовної потреби слухати музику і діставати насолоду від неї. Без музики важко переконати людину, яка вступає у світ, у тому, що людина прекрасна, а це переконання, по суті, є основою емоційної, естетичної, моральної культури" [8, с. 66].

Сучасний підхід до музично-навчального та виховного процесу потребує якісного й оперативного бібліотечно-інформаційного забезпечення. Відповідно, об'єктивно зростає роль і значення педагогічних бібліотек України, одним із найважливіших завдань і напрямків роботи яких є формування повноцінного інформаційно-освітнього ресурсу для забезпечення фахових потреб освітян, зокрема професійної діяльності сучасного вчителя музики, спрямованої на формування естетичного ставлення до навколишньої дійсності та мистецтва, розвитку творчого потенціалу молоді.

Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В. О. Сухомлинського (далі — ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського) як сучасний науково-інформаційний центр задоволення фахових інформаційних потреб науково-педагогічних кадрів, студентів, учнівської молоді спрямовує роботу на максимальне забезпечення наукового, навчального-виховного, творчого, мистецького процесу необхідною навчальною, методичною, музичною, нотною літературою та іншими інформаційними матеріалами, сприяючи підвищенню професійного, духовного і культурного рівня освітян.

У рамках наукового дослідження "Організація і методика створення галузевих бібліотечно-інформаційних ресурсів для освітньої галузі України" науковці ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського розробляють наукові засади аналізу змісту галузевих бібліотечно-інформаційних ресурсів освітнянського спрямування. Для реалізації поставлених завдань науково-дослідної роботи (НДР) проводиться комплекс заходів із дослідження окремих частин бібліотечного фонду, зокрема нотних видань.

Завдання публікації — вивчити досвід роботи з нотними виданнями, з'ясувати поняття "нотне видання",

встановити кількісний склад та зміст нотних видань у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. *Об'єктом* є фонд ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, а *предметом* — колекція "Нотні видання" як спеціалізований підфонд бібліотеки, виокремлений для оперативного і кваліфікованого задоволення тематичних запитів користувачів. Для отримання найповніших відомостей про колекцію, її зміст і кількісний склад було створено паспорт колекції "Нотні видання" та розпочато введення документів з колекції до електронного каталогу (ЕК) бібліотеки.

Мета статті — висвітлити результати наукового дослідження щодо створення й організації колекції "Нотні видання" в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як інформаційно-освітнього ресурсу, розкрити її кількісний склад та зміст.

Що ж таке "нотне видання"? Який зміст вкладено у це поняття? Його визначення дає термінологічний словник "Книгознавство": це видання змісту музичного твору за допомогою нотних знаків [5, с. 42]. Інше видання — "Інформаційні ресурси: словник законодавчої та стандартизованої термінології" — пропонує таке визначення: нотне видання — це видання запису музичного твору за допомогою нотних знаків [4, с. 147]. Отже, різні джерела майже однаково трактують це поняття.

Звертаючись до історії створення нотних видань, необхідно зазначити, що поява нотодрукування була тісно пов'язана з виникненням книгодрукування, але мала певні особливості. Письмова фіксація музики (нотація — від лат. *notatio* — записування) розвивалась і удосконалювалась, починаючи з перших спроб у Стародавньому Єгипті, Месопотамії та Античній Греції. Спочатку для відображення музики на письмі використовувалися не власне музичні, а універсально-графічні знаки вербального характеру, потім — літери, склади, існував навіть музичний алфавіт. Але такі види нотації не відображали ритму музики. До XVII ст. у Європі сформувалась європейська система нотації — нотне письмо. Це система графічних знаків, що використовуються для запису музики, а також сам запис музики [6, с. 386]. Нотодрукування — поліграфічне розмноження нотних текстів, яке прийшло на зміну переписуванню нот від руки. У XIX ст. набув широкого розповсюдження літографський спосіб друкування тиражів нотних видань, а сучасний

нотодрук виконують за допомогою комп'ютерного набору, який забезпечує високий рівень виготовлення продукції.

Вітчизняні науковці у галузі документознавства (О. Малюк, Н. Лесовець, Г. Есаулова) пропонують досить багатоаспектну систему класифікації нотних видань, що відбиває їхні видові особливості:

- за функціональним призначенням: наукові, навчальні, концертні;

- відповідно до читацької адреси або практичного використання: для учнівських музичних навчальних закладів (шкіл, училищ, консерваторій); для спеціалістів (педагогів, музикознавців, композиторів, диригентів, виконавців-професіоналів); для аматорів (у тому числі учасників художньої самодіяльності);

- за характером виконання: сценічні, інструментальні, вокально-хорові, а також змішані твори;

- за характером викладу або запису: партитури й дирекції, оркестрові голоси, клавіри, запис голосу або інструмента соло, запис твору для голосу з супроводом фортепіано (баяна, гітари);

- за структурою: моновидання (один закінчений твір) і збірники (ряд творів одного або кількох авторів);

- за матеріальною конструкцією: книжкові й комплексні (прості й складні) [2, с. 44—45].

Досліджуючи історію нотних видань та форми роботи з ними, автори ознайомилися з досвідом роботи музичних бібліотек і відділів нотних видань. У їхніх фондах зберігаються зібрання друкованої музичної літератури, а також рукописні музичні матеріали, музична іконографія, фонотеки на різних носіях, архіви мікрофільмів та ін. У багатьох бібліотеках створено окремі спеціалізовані відділи нотних видань. У 1951 р. у системі ЮНЕСКО організовано Міжнародну асоціацію музичних бібліотек [6, с. 71]. У її завдання входять: скликання міжнародних конгресів, вирішення питань, пов'язаних із науковою розробкою каталогізації та музичної бібліографії, видання спеціального журналу "Fontes Artis Musicae", видання "Міжнародного репертуару музичних джерел" та "Міжнародного репертуару літератури про музику".

В Україні найбільше й найбагатше за обсягом та змістом, науковим і культурним значенням зібрання нот та інших документів з питань музикознавства, музичної бібліографії зберігається у спеціалізованому фонді документів Відділу формування музичного фонду Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського у кількості понад 230 000 од. зб. Найновіші публікації з питань роботи з нотними виданнями, зокрема введення їх до електронного каталогу, належать науковцям цього відділу Л. Івченко [3], К. Лобузінній [3], І. Бобришевій [1]. Вони зазначають, що цей процес має певні особливості: "...на відміну від бібліографа книг, бібліограф нотних видань не має змоги просто скористатися інформацією титульної сторінки для того, щоб включити її у відповідні частини бібліографічного опису; у нотних виданнях значно частіше, ніж у книжкових виданнях, трапляється обкладинка, що заміняє титульний аркуш, тому бібліографічний опис здійснюється за відомостями обкладинки" [3, с. 13]. Крім того, нотні видання часто містять інформацію іноземною мовою.

Колекція "Нотні видання" ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського має власну історію, яка безпосередньо пов'язана зі створенням головної книгозбірні освітянської галузі України. Основну частину колекції (60%) було сформовано упродовж 1993—1999 рр. з ініціативи Павли Рогової, директора Центральної освітянської бібліотеки (ЦОБ) Інституту змісту і методів навчання Міністерства освіти України. Фонд ЦОБ став правонаступником фонду педагогічної бібліотеки Київського

міського будинку вчителя, яка була заснована ще у 1923 р. при Київському будинку працівників освіти. Слід зазначити, що ЦОБ активно брала участь в організації та проведенні музичних вечорів, позашкільних музичних заходів, які постійно відбувались у Київському міському будинку вчителя та в читальному залі бібліотеки. Саме тому виникла потреба у цілеспрямованому формуванні фонду нотних видань як необхідного інформаційного ресурсу для забезпечення фахових потреб музичних керівників хорових колективів, викладачів музики, молоді, що цікавиться музикою. У 2000 р. фонд Центральної освітянської бібліотеки увійшов до складу філії Державної науково-педагогічної бібліотеки України, а за місцем розташування залишився за старою адресою — в Київському міському будинку вчителя (вул. Володимирська, 57). Упродовж перших років діяльності філії ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського було перевірено документи колекції нотних видань, на більшість здійснено бібліографічний опис і введено до систематичного і алфавітного каталогів. На 01.01.2014 р. колекція "Нотні видання" налічувала 775 примірників, серед яких — нотні навчальні посібники для музичного виховання у дитячому садку, збірники музичних творів різних композиторів, репертуарні збірники, ноти творів народної музики, збірники музичних творів до кінофільмів, пісенники, нотні видання для музичного виховання у загальноосвітній та музичній школах, дитячі пісні й музичні твори для танців. У колекції представлено творчу спадщину композиторів та поетів-пісенників різних країн, найкращі зразки музичних творів різних часів. Відповідно до паспорту колекції "Нотні видання" вона відкрита, поповнюється за рахунок закупівель, подарунків та обов'язкового галузевого примірника, мовний склад колекції: 382 пр. — українською мовою, 373 пр. — російською мовою. Колекція "Нотні видання" зберігається на окремих стелажах загального книгозховища філії ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, де постійно підтримується відповідний фізико-хімічний, біологічний та санітарно-гігієнічний режим.

Найдавніше видання з колекції нотних видань — це збірник "201 українська народна пісня", який вийшов друком у 1929 р. у видавництві "Ukrainian Music Publishing Co" (Париж—Нью-Йорк). На обкладинці зазначено, що це подарунок Української шкільної ради Америки. Статтю від видавців подано українською та англійською мовами, а кожна назва пісні має переклад на англійську. Крім цього видання, у колекції представлено твори, які вийшли друком за кордоном і є подарунками ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського від української діаспори. Наприклад, Українська шкільна рада Америки презентувала такі нотні видання: збірник пісень "Ми йдемо в бій" Р. Купчинського (Нью-Йорк, 1977), "Новацький співаник" (уклад. Н. Кулинич, Нью-Йорк, 1970), збірник композитора С. Василякі-Вожаківського "Пісні та романси на тексти українських поетів" (Кліфтон, США 1988), хорові твори композитора А. Гнатишина "Богородиці на славу" (Відень, 1974). Деякі нотні видання дарували окремі представники української діаспори, зокрема, Д. Гулей з Канади — 25-й том "Літопису Української повстанської армії" (Торонто—Львів, 1996), до якого ввійшли пісні УПА, а також збірник українських народних пісень "Заспіваймо пісню веселеньку" (Чернівці, 1993). Я. Славутич, український поет, перекладач, професор Альбертського університету у Канаді, автор англійських підручників з української мови, літературно-критичних нарисів, подарував кілька збірок пісень на власні вірші: "Київ та інші пісні на слова Я. Славутича" (муз. Р. Бородієвича, Едмонтон, 1987), "Сняться ниви та інші пісні" (муз. Я. Вольфа, Едмонтон, 1986), "Чернівціські січовики та

інші пісні" (муз. Р. Бородієвича, Едмонтон, 1984), "За-войовники прерій: кантата на слова Я. Славутича" (муз. С. Яременка, Едмонтон, 1983). Крім подарованих українською діаспорою, у філії ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського зберігаються нотні видання, надруковані в Україні та Росії.

Усі нотні видання відображено в алфавітному та систематичному каталогах ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. У традиційному систематичному каталозі за ББК нотні видання розміщені в таких розділах: "Нотні матеріали для вивчення теорії музики", "Твори народної творчості (музичний фольклор)", "Твори народної творчості України", "Вокальні твори", "Пісенники", "Хорові твори", "Твори для вокальних ансамблів", "Твори для сольного співу", "Інструментальні твори", "Твори для оркестру", "Твори для інструментальних ансамблів", "Твори для клавішних інструментів", "Твори для смичкових інструментів", "Твори для щипкових інструментів", "Вокально-симфонічні твори", "Музично-сценічні твори. Музика до вистав та кінофільмів", "Інші жанри та види музичних творів", "Дитяча музика", "Духовна музика".

Найбільші за обсягом розділи "Пісенники" та "Дитяча музика" містять нотні видання, які користуються значним попитом у вчителів музики загальноосвітніх і музичних шкіл, музичних керівників дитячих садків, класних керівників, педагогів-організаторів, хормейстерів, студентів музичних факультетів педагогічних вузів. Багато видань мають кольорові ілюстрації та методичні рекомендації щодо роботи над музичними творами. Особливою увагою освітян користуються видання, упорядковані І. Зеленецькою, професором кафедри теорії та методики музичної освіти, хорового співу і диригування Інституту мистецтв НПУ імені М. П. Драгоманова, яка до кожного збірника готує методичні рекомендації щодо роботи з репертуаром для вдосконалення процесу музичного виховання дітей. Наприклад, її збірник "Весняний дощик" (Кам'янець-Подільський, 2012 р.), до якого увійшли 98 пісень для дошкільників та молодших школярів, має дев'ять підрозділів за окремими темами: "Наша рідна земля", "Любимо природу", "Світ тварин та птахів", "Зимонька прийшла", "Час до школи" та ін. Репертуар збірника відповідає співочим можливостям і розумінню художніх образів дошкільниками та молодшими школярами, представляє твори відомих композиторів: Я. Степового, П. Козицького, А. Філіпенка, Б. Фільц, Ж. Колодуб, О. Пахмутової, Г. Струве та ін. У колекції "Нотні видання" представлено також пісенники для дітей окремих сучасних композиторів України, зокрема до збірників "Пісенний дивокрай" та "Веселі нотки" увійшли пісні композитора М. Ведмедері на слова українських поетів. Ці збірники рекомендовано вчителям початкових класів і музики, вихователям груп продовженого дня, студентам вищих навчальних закладів. Деякі пісенники знайомлять із творчістю окремих композиторів: О. Білаша, М. Дунаєвського, І. Дунаєвського, В. Івасюка, І. Ніколаєва, Р. Паулса, М. Фрадкіна, В. Шаїнського, або поетів-пісенників: В. Лебедева-Кумача, С. Долматовського, Р. Рождественського.

У розділі "Твори для сольного співу" широко представлено романи, краці зразки класичної музики П. Чайковського, С. Рахманінова, О. Даргомижського, М. Глінки, О. Гурілова та ін. на вірші Ф. Тютчева, А. Вертинського, М. Лермонтова, А. Міцкевича. Особливий інтерес цей розділ викликає у вокалістів, учасників гуртків художньої самодіяльності, які є частими відвідувачами бібліотеки.

У розділі "Інструментальні твори" представлено творчу спадщину видатних українських, російських та європейських композиторів XVIII—XX ст., які писали

музику для різних музичних інструментів: Й. С. Баха, Л. Бетховена, К. Дебюссі, Ф. Ліста, Ф. Мендельсона, В. Моцарта, К. Сен-Санса, О. Скрябіна, П. Чайковського, Ф. Шопена, М. Скорика, С. Людкевича та ін. Також у цьому розділі представлено навчальні нотні видання, які використовують викладачі музичних шкіл та особи, які хочуть опанувати певний музичний інструмент самостійно. Наприклад, видання "Хочу грати на роялі", яке вийшло друком у 2012 р. у Києві, вводить дітей у чарівний світ музики та знайомить їх з найкращими світовими взірцями фортепіанної музики для початківців. Це перше за часів незалежності України ілюстроване нотне видання, до якого увійшли твори композиторів-класиків та українських композиторів XX—XXI ст., розташовані у порядку поступового зростання складності. Видання охоплює перші два роки навчання гри на фортепіано і є певною мірою універсальним, тому що розраховано на всіх дітей, незалежно від їхніх здібностей. Ігровий характер посібника допомагає прищепити необхідні навички, без яких неможливий подальший розвиток не тільки майбутнього професіонала, а й слухача, музичного аматора. Великим попитом у читачів користується видання для самонавчання Дж. Бака "Самоучитель игры на 6-струнной гитаре" у перекладі з англійської (Харків, 2009), що складається з десяти уроків, які охоплюють весь процес гри на гітарі, навіть питання вибору й придбання цього інструмента. Головна мета видання — ознайомити початківця з нотною грамотою, навчити працювати зі стандартним нотним записом музики, брати акорди й грати соло, використовувати різноманітні техніки і прийоми, імпровізувати. Кожний урок посібника супроводжується фотографіями та кольоровими ілюстраціями, що важливо для самовчителя.

Варто зауважити, що розділ "Інструментальні твори" містить також посібники, присвячені гри на окремих інструментах, які рекомендовано для певних класів музичної школи, наприклад: "Фортепіано (2 клас)", "Фортепіано (3 клас)", "Гітара (2 клас)" та ін. Також у колекції представлено партитури для музичних колективів, оркестрів і ансамблів. Наприклад, у виданні "П'єси для камерного ансамблю: партитура і партії" (2013) запропоновано твори для струнного ансамблю в супроводі фортепіано, призначені для поповнення навчального репертуару дитячих музичних шкіл. П'єси розташовано за принципом збільшення складності.

Поряд із традиційними з 2003 р. у практику роботи бібліотеки впроваджено електронний каталог (ЕК), в якому обов'язково відображаються нові надходження нотних видань. Слід зауважити, що з 2014 р. у рамках зазначеної наукової теми розпочато ретрокаталогізацію документів з колекції "Нотні видання" (всього введено понад 45% од. зб.), які надійшли до бібліотеки до 2003 р. Процес здійснюється шляхом введення їх до ЕК ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського за допомогою автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи АБІС "ІРБІС-64". Таким чином, розкриття колекції "Нотні видання" відбувається як у традиційній, так і в електронній формі, абоненти мають змогу отримати необхідну інформацію, зокрема про нотні видання, з електронного каталогу як стаціонарно, так і дистанційно.

Основними користувачами колекції "Нотні видання" є особи, діяльність яких пов'язана насамперед з педагогічною, музично-викладацькою сферою: вчителі музики загальноосвітніх та музичних шкіл, педагоги-організатори, класні керівники, вихователі груп продовженого дня, музичні керівники дитячих садків, хормейстери, студенти музичних факультетів педагогічних вузів, а також виконавці, учасники гуртків художньої самодіяльності. Крім того, бібліотека,

зокрема філія, здійснює бібліотечне обслуговування музичної громадськості, яка відвідує Київський міський будинок учителя.

Висновки. Упродовж наукового дослідження було здійснено аналіз інформаційних потреб користувачів у документах з колекції "Нотні видання" за книжковими формулярами. За результатами, більшість читачів (65%) надають перевагу пісенникам, збірникам романсів і музичних творів українських композиторів, а також самовчителям та посібникам, присвяченим грі на окремих інструментах, які рекомендовано для певних класів музичної школи. Також зафіксовано підвищений попит на нотні видання для дошкільників і збірники творів для початкових класів загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів, репертуар яких виявився недостатнім, тому необхідно зосередити увагу на доукомплектуванні видань цієї тематики.

Аналіз колекції "Нотні видання" та підвищений інтерес до неї читачів дає підстави для висновку, що її створення у філії ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського стало важливим кроком до формування повноцінного інформаційно-освітнього ресурсу для забезпечення фахових потреб викладачів та вчителів музики вищих, середніх спеціальних та загальноосвітніх закладів освіти, музичних керівників дошкільних навчальних закладів та позашкільних центрів. Цьому сприяла діяльність ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, що полягала у цілеспрямованому комплектуванні колекції, її організації й зберіганні, створенні паспорта, ретрокаталогізації документів через введення їх до електронного каталогу, розкритті їхнього змісту та популяризації через книжкові виставки, інформаційні й тематичні бібліографічні списки для освітян тощо. Подальша робота з колекцією "Нотні видання" буде спрямована на збільшення кількісного та покращення якісного складу, доукомплектування музичними творами сучасних українських композиторів для співу і танців та збірниками творів для спеціалістів дошкільних, середніх, позашкільних закладів освіти.

Список використаної літератури

1. Бобрішева І. Ф. Формування в НБУВ бази даних українських нотних видань вокальних творів 1924—1930 рр. / І. Ф. Бобрішева // Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. — 2010. — Вип. 28. — С. 191—200.

2. *Документознавство* : курс лекцій з дисципліни "Документознавство" для студ. I—II курсу вищ. навч. закл. спец. 6.020100 "Документознавство та інформаційна діяльність". [У 2 ч.]. Ч. 2 / уклад. : О. Ю. Малюк, Н. М. Лесовець, Г. Ю. Есаулова. — Луганськ : ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2013. — 227 с.
3. *Івченко Л. В.* Музичний фонд НБУВ: створення електронного каталогу / Л. В. Івченко, К. В. Лобузін // *Бібліотечний вісник*. — 2007. — № 4. — С. 12—22.
4. *Інформаційні ресурси.* Словник законодавчої та стандартизованої термінології / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад.: П. І. Рогова, Я. О. Чепуренко, С. М. Зозуля, І. Г. Лобановська]. — Київ : Нілан-ЛТД, 2012. — 283 с.
5. *Книгознавство* : термінол. словник : ред.-вид. справа, журналістика, поліграфія, вид. бізнес, інформ.-бібл. діяльність / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Ін-т укр. філології ; [уклад.: Ю. В. Бондар та ін.]. — Київ : Експрес-Поліграф, 2012. — 304 с.
6. *Музыкальный энциклопедический словарь* / гл. ред. Г. В. Келдыш. — Москва : Совет. энцикл., 1990. — 672 с.
7. *Рогова П. І.* Модель всеукраїнського галузевого інформаційного ресурсу на базі Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського (описова) / П. І. Рогова, Н. В. Вараксіна. — Київ : Нілан-ЛТД, 2010. — 80 с.
8. *Сухомлинський В. О.* Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // *Вибрані твори* : в 5 т. / В. О. Сухомлинський. — Київ, 1977. — Т. 3. — С. 7—279.

В статтю представлена історія створення колекції "Нотные издания" в ГНПБ Украины им. В. А. Сухомлинского как информационно-образовательного ресурса, рассмотрены современное определение понятия "нотное издание", а также вопросы организации и обеспечения условий сохранности этой коллекции, определён её количественный состав и содержание.

The paper presents the history of the collection "Notes editions" in the fund of V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library's branch of Ukraine as information and educational resources; the modern definition of "notes edition" and the issue of maintenance and storage conditions of the collection, defined its quantitative composition and content.

Надійшла до редакції 10 листопада 2014 року